

Srbija na međunarodnom tržištu mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune

Milutin Đorović, Simo Stevanović, Verica Lazić

APSTRAKT: U radu je prezentirana komparativna analiza važnijih pokazatelja svetskog i domaćeg tržišta mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune. Naime, za poslednjih 20 godina, po posmatranim podperiodima, metodom komparativne analize izučene su kvantitativne i strukturne razlike u proizvodnji i prometu analiziranih grupa proizvoda, kako na nivou sveta tako i na nivou kontinenta i pojedinih zemalja. Definisani su vodeći proizvođači, odnosno tokovi međunarodnog prometa i vodeći izvoznici i uvoznici mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune, s posebnim osvrtom na mesto i značaj Srbije, odnosno njenu poziciju na svetskom tržištu ovih proizvoda.

Shodno prethodnom i značaju analizirane grupe proizvoda za domaće tržište, odnosno agroindustriju i privredu u celini, u radu su posebno izučeni bilansi, struktura, dinamika i regionalna usmerenost domaće spoljnotrgovinske razmene mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune. Osim toga, ukazano je i na potrebe, odnosno mogućnosti, mere i pravce daljeg razvoja domaće proizvodnje i izvoza analiziranih proizvoda.

KLJUČNE REČI: mleko, mlečne prerađevine, jaja, vuna, tržište, promet, izvoz, uvoz, bilans.

UVOD

U uslovima tržišnog privređivanja, tržište mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune, predstavlja permanentan predmet istraživanja kako sa aspekta razvoja proizvodnje, prometa i potrošnje ovih proizvoda, tako i sa gledišta razvoja ukupne poljoprivrede, odnosno agroindustrije, privrede u celini i posebno ruralnih područja svake, pa i naše zemlje. Shodno ovome i sve izraženijim međunarodnim privrednim i drugim integracionim procesima, cilj ovog istraživanja je da se metodom komparativne analize izuče važnije karakteristike međunarodnog i posebno domaćeg tržišta svih navedenih proizvoda. Kao izuzetno značajni tržišni pokazatelji, izučene su tendencije, odnosno obim, dinamika i struktura proizvodnje i prometa predmetnih proizvoda, kako na nivou sveta tako i na nivou kontinenta i pojedinih zemalja. Uz širu analizu ovih pojava na domaćem tržištu, sagledani su mesto, značaj i mogućnosti Srbije na međunarodnom tržištu mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune. Pri ovome, posebno je ukazano na karakteristike domaće spoljnotrgovinske razmene svih ovih proizvoda.

Istraživanjem je obuhvaćeno razdoblje od 1989. do 2009. godine. Pojave su najčešće analizirane preko vrednosti trogodišnjih, ili dvogodišnjih proseka. Podperiodi su vremenski usaglašeni sa nastajanjem i delovanjem vrlo složenih istorijskih, ekonomskih, političkih i drugih događaja u zemlji. Rezultati istraživanja imaju teorijsku i praktičnu vrednost. Korisno će poslužiti, pre svega, kreatorima ekonomske i agroekonomske politike na nivou države, ali isto tako i donosiocima poslovnih odluka na nivou privrednih subjekata, odnosno porodičnih gazdinstava, kao i raznih institucija i ustanova koje se na odgovarajući način bave problemima poljoprivrede, agroindustrije i ruralnog razvoja u celini.

Kao izvori podataka, u istraživanju su pored nacionalnih korišćene i međunarodne statističke publikacije od značaja za proizvodnju i promet hrane. Značajno je korišćen internet, zatim odgovarajuća naučna i stručna literatura i posebno rezultati dosadašnjih istraživanja autora ovog rada. I najзад, u skladu sa izvorima i karakteristikama podataka, u radu su primenjene kvantitativne i kvalitativne metode istraživanja tržišta.

1. PROIZVODNJA I PROMET MLEKA, MLEČNIH PRERAĐEVINA, JAJA I VUNE U SVETU

Sa aspekta međunarodne ekonomije, a u okviru agro-industrijskih proizvoda, mleko, mlečne prerađevine i jaja zauzimaju vrlo značajne pozicije, kako u proizvodnji i prometu tako i u ishrani stanovništva. Istovremeno, za razvoj ukupne poljoprivrede i posebno tekstilne industrije pojedinih zemalja, vuna je vrlo značajan stočarski proizvod. Na tendencije svetske proizvodnje i prometa analiziranih proizvoda, ukazuju podaci u tabeli 1.

Mleko. Svetska proizvodnja svežeg mleka je na nivou od oko 693 miliona tona. U strukturi ove proizvodnje dominira kravlje mleko, sa učešćem od oko 83%, a preostalih 17% čini ovčje, kozje, bivolje i kamilje mleko. Pri prosečnoj godišnjoj stopi rasta od 1,3%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja je povećana za oko 29%. Regionalno posmatrano, oko 66% svetske proizvodnje mleka daju Azija (35,9%) i Evropa (30,2%). Učešće Amerike u ovoj proizvodnji je oko 23%, a potom, sa znatno nižim učešćem slede Australija i Okeanija (6,5%), odnosno Afrika (4,4%). Posmatrano po zemljama, najveće učešće u svetskoj proizvodnji mleka imaju: Indija

TABELA 1. Obim, dinamika i struktura proizvodnje i prometa mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune u svetu

- U hilj. tona -

Proizvod	Ø 1989 – 1991.	Ø 1998 – 2000.	Ø 2007 – 2009.	Indeks	
				Ø 1998/00 Ø 1989/91	Ø 2007/09 Ø 1989/91
Proizvodnja					
Mleko	537.350	569.726	692.882	106,0	128,9
Mlečne prerađevine	34.309	35.054	41.127	102,2	119,9
- punomasno mleko u prahu	2.198	2.445	2.745	111,2	124,9
- maslac i maslo	7.599	7.184	9.228	94,5	121,4
- sir (sve vrste)	14.519	16.023	18.832	110,4	129,7
- ostale mlečne prerađevine	9.993	9.402	10.322	94,1	103,3
Jaja	37.671	53.609	64.687	142,3	171,7
Vuna	3.266	2.332	2.180	71,4	66,7
Izvoz					
Mleko	2.462	4.737	9.661	192,4	392,4
Mlečne prerađevine	7.300	11.960	16.700	163,8	228,8
- punomasno mleko u prahu	1.113	1.703	2.125	153,0	190,9
- maslac i maslo	1.358	1.309	1.539	96,4	113,3
- sir (sve vrste)	2.036	3.090	5.158	151,8	253,3
- ostale mlečne prerađevine	2.793	5.858	7.878	209,7	282,1
Jaja	956	1.095	1.913	114,5	200,1
Vuna	1.215	999	994	82,2	81,8
Uvoz					
Mleko	2.412	4.907	9.502	203,4	393,9
Mlečne prerađevine	7.383	10.139	16.506	137,3	223,6
- punomasno mleko u prahu	1.076	1.467	1.919	136,3	178,3
- maslac i maslo	1.346	1.236	1.541	91,8	114,5
- sir (sve vrste)	2.037	2.890	5.264	141,9	258,4
- ostale mlečne prerađevine	2.924	4.546	7.782	155,5	266,1
Jaja	937	1.080	2.080	115,3	222,0
Vuna	1.154	970	888	84,1	76,9

IZVOR: www.fao.org i obračun autora.

14,8%, SAD 12,4%, Kina 6,3%, Pakistan 4,8%, Ruska Federacija 4,7%, Nemačka 4,2%, Brazil 4,0%, Francuska 3,7%, Novi Zeland 2,4% i Velika Britanija 2,1%. U svetskoj proizvodnji mleka Srbija učestvuje sa skromnih 0,2%.

Paralelno sa porastom proizvodnje, rastao je i međunarodni promet mleka. Uz relativno visoku stopu rasta od 7,1%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, promet je povećan za visokih 292,4% i formiran je na nivou od oko 9,7 miliona tona. Međutim, ovaj obim prometa u odnosu na ukupan obim svetske proizvodnje mleka je vrlo skroman i iznosi samo oko 1,4%. Nizak procenat učešća mleka u prometu u odnosu na obim proizvodnje, uzrokovan je, pre svega, komercijalno-tehnološkim karakteristikama ovog proizvoda, kao i nastojanjem svih zemalja da se u međunarodni promet što više uključuju sa prerađenim – više vrednim i skupljim proizvodima, što im obezbeđuje i znatno veći profit. S regionalnog aspekta, Evropa (91%) je neuporedivo najveći izvoznik mleka. Učešće ostalih kontinenata u ukupnom svetskom izvozu ovog proizvoda je znatno skromnije, tj. Azija učestvuje sa 4,2%, Amerika sa 2,6%, Australija i Okeanija sa 1,7%, i najzad, Afrika sa svega 0,5%. Kao i kod izvoza, sa učešćem od 88,4%, Evropa je istovremeno i najveći svetski uvoznik mleka, a potom slede Azija (6%), Afrika (2,6%), Amerika (2,5%) i Australija i Okeanija (0,5%).

Posmatrano po zemljama, najveće učešće u svetskom izvozu mleka imaju Nemačka 23,8%, Francuska 13,1%, Belgija 8,4%, Velika Britanija 7,0%, Austrija 6,8%, Češka Republika 6,2%, Holandija 5,5%, Portugalija 2,8%, Slovenija 2,7% i Španija 2,6%. Istovremeno, kao vodeći uvoznici mleka javljaju se: Italija 22,9%, Nemačka 16,2%, Španija 10,7%, Belgija 9,1%, Francuska 8,9%, Holandija 6%, Irska 3,3%, Portugalija 2,8%, Češka Republika 2,4% i Mađarska 2%. Učešće Srbije u svetskom izvozu mleka je oko 0,4%, a u uvozu oko 0,03%.

Mlečne prerađevine. U svetu se proizvodi preko 41 milion tona najrazličitijih prerađevina od mleka. Uz prosečnu godišnju stopu rasta od 0,9%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, ukupna proizvodnja ovih proizvoda je povećana za oko 20%. Sa učešćem od 44,3%, Evropa je najveći proizvođač mlečnih prerađevina. Iza ovog kontinenta slede: Amerika 28,6%, Azija 18,5%, Australija i Okeanija 5,8% i Afrika 2,8%. U strukturi prerađevina, mleko u prahu učestvuje sa oko 7%, maslac i maslo sa oko 22%, sir (sve vrste) sa oko 46% i ostale prerađevine sa oko 25%.

Međunarodni promet mlečnih prerađevina je na nivou od oko 17 miliona tona, što predstavlja preko

41% ukupne svetske proizvodnje ove grupe proizvoda. S prosečnom godišnjom stopom rasta od 4,2%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, promet je povećan za 128,8%. Regionalno posmatrano, najveći deo svetskog izvoza mlečnih prerađevina daje Evropa (71,6%), a potom Australija i Okeanija (11,9%), Amerika (9,8%), Azija (6,0%) i najzad Afrika (0,7%). Paralelno sa izvozom, najveći uvoznici ovih proizvoda su Evropa (63,3%) i Azija (20,4%), a iza njih slede Amerika (9,3%), Afrika (5,9%) i najzad Australija i Okeanija (1,1%). Shodno ovome, u strukturi svetskog prometa mlečnih prerađevina najveće učešće imaju tzv. ostale prerađevine (47,2%) i sir – sve vrste (30,9%), a potom slede mleko u prahu (12,7%) i maslac i maslo (9,2%).

Punomasno mleko u prahu. Prosečna godišnja svetska proizvodnja ovog proizvoda je na nivou od oko 3 miliona tona. Pri prosečnoj godišnjoj stopi rasta od 1,1%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja je povećana za oko 25%. U proizvodnji predmetnog proizvoda najveće učešće imaju Amerika (38,6%) i Evropa (31,9%). Značajno je učešće i Australije i Okeanije (26,6%), dok je učešće Azije (2,2%) i posebno Afrike (0,7%) izrazito skromno.

Posmatrano po zemljama, petnaest najvećih proizvođača daje oko 60% svetske proizvodnje punomasnog mleka u prahu. Vodeći proizvođači su: Brazil 16,9%, Argentina 9,5%, Francuska 5,6%, Australija 5,5%, Nemačka 3,8%, Ruska Federacija 3,0%, Čile 2,9%, Holandija 2,7%, Belgija 2,4% i Japan 1,6%. Učešće Srbije u svetskoj proizvodnji mleka u prahu je vrlo skromno i iznosi samo 0,03%.

U međunarodnom prometu se nalazi preko 2 miliona tona punomasnog mleka u prahu, što čini oko 77% ukupne svetske proizvodnje ovog proizvoda. Uz prosečnu godišnju stopu rasta od 3,3%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, promet je povećan za oko 91%. Najveći regionalni izvoznici, odnosno najveće učešće u svetskom izvozu ovog proizvoda imaju Australija i Okeanija (37,6%) i Evropa (35,3%), a potom, skoro izjednačeno Azija (13,6%) i Amerika (13,1%), dok je učešće Afrike (0,4%) izrazito skromno. Međutim, redosled kontinenata u uvozu sasvim je drugačiji. Naime, najveće učešće u svetskom uvozu punomasnog mleka u prahu imaju Azija (45,1%) i Afrika (23,1%), a potom slede Evropa (16,1%) i Amerika (14,8%), dok je učešće Australije i Okeanije simbolično (0,9%).

Preko 82% svetskog izvoza punomasnog mleka u prahu daje 15 zemalja najvećih izvoznika ovog proizvoda. Vodeći izvoznici su: Novi Zeland 31%, Argentina 7,4%, Holandija 6,8%, Australija 6,7%, Francuska 4,8%, Belgija 4,3%, Danska 3,5%, Irska 3,3%, Velika

Britanija 2,9% i Nemačka 2,4%. Istovremeno, oko 57% ukupnog svetskog uvoza punomasnog mleka u prahu apsorbuje 15 zemalja najvećih uvoznika ovog proizvoda. Vodeći uvoznici su Alžir 8,6%, Kina 6,6%, Indonezija 4,4%, Nigerija 4,0%, Saudijska Arabija 3,9%, Holandija 3,5%, Šri Lanka i Ujedinjeni Arapski Emirati sa po 3,3%, i Venecuela i Singapur sa po 3,2%. Učešće Srbije u ukupnom svetskom izvozu, odnosno uvozu punomasnog mleka u prahu je simbolično i iznosi 0,02%, odnosno 0,03%.

Maslac i maslo. Prosečna godišnja svetska proizvodnja ove grupe proizvoda je oko 9 miliona tona. S prosečnom godišnjom stopom rasta od 1%, u poslednjem podperiodu u odnosu na bazni, proizvodnja maslaca i masla je povećana za 21,4%. Regionalno posmatrano, vodeći proizvođači, odnosno najveće učešće u svetskoj proizvodnji imaju Azija (53,1%) i Evropa (27,8%), a potom slede, Amerika (11,5%), Australija i Okeanija (4,9%) i Afrika (2,7%).

Međunarodni obim prometa ove grupe proizvoda je na nivou od oko 1,6 miliona tona, što predstavlja oko 17% njene ukupne svetske proizvodnje. Uz prosečnu godišnju stopu rasta od 0,6%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, promet je povećan za 13,3%. Sa učešćem od oko 60% u ukupnom svetskom izvozu maslaca i masla, Evropa je najveći regionalni izvoznik ove grupe proizvoda. Iza ovog kontinenta slede Australija i Okeanija (27,4%), Amerika (8,5%), Azija (4%) i Afrika (0,2%). Paralelno sa izvozom, Evropa (62%) je istovremeno i najveći uvoznik maslaca i masla. Učešće ostalih kontinenata u uvozu je niže i kreće se: Azija 23,4%, Amerika 7,9%, Afrika 4,6% i Australija i Okeanija 2,1%.

Preko 93% ukupnog svetskog izvoza maslaca i masla daje 15 zemalja najvećih izvoznika ove grupe proizvoda. Vodeći izvoznici su: Novi Zeland 24,8%, Holandija 10,8%, Irska 10%, Belgija 8,9%, Nemačka 7,3%, Australija 4,8%, Francuska 4,1%, Danska 3,9% i Belorusija i Španija sa po 3,4%. Istovremeno, 15 najvećih uvoznika apsorbuje oko 76% ukupnog svetskog uvoza maslaca i masla. Vodeći uvoznici su Nemačka 11,4%, Francuska 10,5%, Velika Britanija 8,4%, Belgija 8%, Ruska Federacija 6,5%, Holandija 5,1%, Meksiko 4,6%, Italija 3,4%, Iran 3% i Saudijska Arabija 2,8%. Učešće Srbije u svetskom izvozu maslaca i masla je 0,06%, a u uvozu 0,01%.

Sir (sve vrste). U okviru mlečnih preradevina, sir je najzastupljeniji proizvod. Prosečna godišnja svetska proizvodnja ovog proizvoda je na nivou od oko 19 miliona tona. S prosečnom godišnjom stopom rasta od 1,3%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, ukupna proizvodnja sira je povećana za

oko 30%. Najveći deo ove proizvodnje se ostvaruje u Evropi (52,6%), a potom u Americi (32,7%) i Aziji (6,8%), dok je učešće Afrike (4,6%) i Australije i Okeanije (3,3%) znatno niže. Posmatrano po zemljama, 15 najvećih proizvođača daje oko 79% ukupne svetske proizvodnje sira. Vodeći proizvođači, sa najvećim učešćem u svetskoj proizvodnji ovog proizvoda su: SAD 25,5%, Nemačka 10,7%, Francuska 9,7%, Italija 6,2%, Holandija 3,6%, Ruska Federacija 3,3%, Egipat i Poljska sa po 3,2%, Kanada 2,2% i Velika Britanija 2,1%. Učešće Srbije u svetskoj proizvodnji sira je vrlo skromno i iznosi 0,1%.

Prosečan godišnji svetski promet sira je iznad 5 miliona tona, što predstavlja oko 26% ukupne svetske proizvodnje ovog proizvoda. Uz prosečnu godišnju stopu rasta od 4,8%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, promet je povećan za 153,3%. Sa učešćem od skoro 78% u ukupnom svetskom izvozu, Evropa je najveći regionalni izvoznik sira. Iza Evrope slede Australija i Okeanija (11,4%), Amerika (6,3%), Azija (3,6%) i Afrika (1%). Istovremeno, Evropa (73,2%) je i najveći uvoznik sira, a potom slede Azija (14,8%), Amerika (8,6%), Afrika (1,9%) i Australija i Okeanija (1,5%).

Skoro 83% svetskog izvoza sira daje 15 zemalja najvećih izvoznika ovog proizvoda. Najveće učešće u svetskom izvozu imaju: Nemačka 18,5%, Francuska 12,2%, Holandija 12,1%, Novi Zeland 6,2%, Danska 5,1%, Italija 4,9%, Australija 4,3%, SAD 2,9%, i Poljska i Irska sa po 2,7%. Paralelno sa izvozom, 15 zemalja najvećih uvoznika apsorbuje oko 76% ukupnog svetskog uvoza sira. Vodeći uvoznici su: Nemačka 13,2%, Velika Britanija 8,3%, Italija 8,1%, Španija 5,6%, Grčka 5,4%, Francuska i Belgija sa po 4,9%, Ruska Federacija 4,8%, Japan 4,6% i Holandija 4,1%. Učešće Srbije u svetskom izvozu, odnosno uvozu sira je skoro simbolično i iznosi 0,07%, odnosno 0,02%.

Ostale mlečne preradevine. Svetska proizvodnja ove grupe proizvoda je iznad 10 miliona tona. Pri prosečnoj godišnjoj stopi rasta od 0,2%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja ostalih mlečnih preradevina povećana je za svega 3,3%. Regionalno posmatrano, najveći deo svetske proizvodnje ove grupe proizvoda ostvaruje se u Evropi (47%), a potom u Americi (33,8%), Aziji (13,2%), Australiji i Okeaniji (5,6%) i najzad u Africi (0,4%). U svetskom prometu, ova grupa proizvoda dostiže nivo od oko 8 miliona tona, što čini oko 76% njene ukupne proizvodnje. Pri prosečnoj godišnjoj stopi rasta od 5,3%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, promet je povećan za 182,1%. Najveći regionalni izvoznik ove grupe proizvoda je Evropa (79,7%), a potom slede

Amerika (11,4%), Azija (5,9%), Australija i Okeanija (2,3%) i najzad Afrika (0,7%). Paralelno sa izvozom, Evropa (68,4%) je istovremeno i najveći uvoznik ostalih mlečnih prerađevina. Iza Evrope slede Azija (17,5%), Amerika (8,7%), Afrika (4,7%) i najzad Australija i Okeanija (0,7%).

Jaja. Svetska proizvodnja jaja je na nivou od oko 65 miliona tona. Učešće kokošijih jaja u ukupnoj proizvodnji ovog proizvoda je oko 93%. Uz prosečnu godišnju stopu rasta od 2,7%, u poslednjem podperiodu u odnosu na bazni, ukupna proizvodnja jaja je povećana za 72%. Najveći deo svetske proizvodnje ovog proizvoda ostvaruje se na području Azije (61,5%), a potom slede Amerika (18,8%), Evropa (15,3%), Afrika (3,7%) i najzad Australija i Okeanija (0,7%). Oko 79% svetske proizvodnje jaja daje 15 zemalja najvećih proizvođača ovog proizvoda. Sa učešćem od 41,3% u ukupnoj proizvodnji, Kina je svetski lider u proizvodnji jaja. Učešće ostalih velikih proizvođača je sledeće: SAD 8,3%, Indija 4,2%, Japan 3,9%, Meksiko 3,5%, Ruska Federacija 3,3%, Brazil 2,9%, Indonezija 2,5%, Francuska 1,4% i Turska 1,3%. U svetskoj proizvodnji jaja Srbija ima vrlo skromno učešće od 0,1%.

Međunarodni promet jaja ima pozitivan trend razvoja i na nivou je od preko 2 miliona tona, što predstavlja samo oko 3% ukupne svetske proizvodnje ovog proizvoda. S prosečnom godišnjom stopom rasta od 3,5%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, promet je povećan za 100%. Regionalno posmatrano, Evropa (64,3%) je najveći izvoznik jaja, a iza nje slede Azija (21,1%), Amerika (14,2%), Afrika (0,3%) i najzad Australija i Okeanija (0,1%). Regionalni redosled uvoza je isti kao i kod izvoza. Evropa (71%) zauzima prvo mesto, a iza nje slede Azija (23,5%), Amerika (3%), Afrika (2,4%) i najzad Australija i Okeanija (0,1%).

Preko 96% ukupnog svetskog izvoza jaja koncentrisano je u okviru 15 zemalja najvećih izvoznika ovog proizvoda. Najveće učešće u svetskom izvozu ovog proizvoda imaju: Holandija 22,8%, Kina 15,1%; Poljska 8,7%, Španija i SAD sa po 7,4%, Nemačka 6,2%, Indija 6,0%, Turska 4,4%, Malezija 4,3% i Belgija 3,9%. Istovremeno, 15 najvećih uvoznika apsorbuje preko 86% svetskog uvoza jaja. Vodeći uvoznici su: Francuska 18,1%, Nemačka 17,9%, Holandija 15,3%, Singapur 5,5%, Kina 5,4%, Velika Britanija 5,0%, Kuvajt 3,9%, Irak 2,8%, Belgija 2,2% i Švajcarska 2,1%. Srbija u oba smera spoljnotrgovinske razmene ovog proizvoda, učestvuje sa simboličnih 0,03%.

Vuna. Svetska proizvodnja vune je na nivou od oko 2 miliona tona. Pri negativnoj stopi rasta od - 2%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, proizvod-

nja je opala za oko 33%. Najveći deo svetske proizvodnje ovog proizvoda ostvaruje se na područjima Azije (38,4%) i Australije i Okeanije (31,9%). Iza ovih kontinenata, sa znatno nižim učešćem slede Evropa (12,4%), Afrika (9,4%) i Amerika (7,9%). Skoro 78% svetske proizvodnje vune daje 15 zemalja najvećih proizvođača ovog proizvoda. Vodeći proizvođači su: Australija 22%, Kina 18,4%, Novi Zeland 10,2%, Iran 3,4%, Velika Britanija 2,9%, Argentina 2,8%, Ruska Federacija 2,4% i Indija, Urugvaj i Sudan sa po 2,1%. U svetskoj proizvodnji vune, Srbija učestvuje samo sa 0,1%.

Prosečan godišnji svetski promet vune je oko 900 hiljada tona, što predstavlja oko 45% ukupne svetske proizvodnje ovog proizvoda. Pri negativnoj stopi rasta od - 1,3%, u poslednjem podperiodu u odnosu na prvi, promet je opao za 23,1%. Vodeći regionalni izvoznik ovog proizvoda je Australija i Okeanija, čije je učešće u ukupnom svetskom izvozu vune oko 58%. Iza ovog kontinenta slede Evropa (20,3%), Azija (11,1%), Amerika (6,9%) i najzad Afrika (4,2%). Paralelno sa izvozom, najveće učešće u svetskom uvozu vune ima Azija (56,2%), a potom slede Evropa (39,7%), Amerika (2,6%), Australija i Okeanija (0,8%) i najzad Afrika (0,7%).

Oko 75% svetskog izvoza vune realizuje se od strane 15 zemalja najvećih izvoznika ovog proizvoda. Vodeći izvoznici, odnosno najveće učešće u svetskom izvozu imaju: Australija 38,4%, Belgija 5,8%, Argentina 5,3%, Novi Zeland i Nemačka sa po 4,1%, Južna Afrika 4,0%, Urugvaj 2,2%, Kina i Velika Britanija sa po 1,6% i Sirijska Arapska Republika 1,5%. Paralelno sa izvozom, 15 zemalja najvećih uvoznika, apsorbuje čak oko 95% ukupnog svetskog uvoza vune. Najveće učešće u svetskom uvozu ovog proizvoda imaju: Kina 37,8%, Indija 11,1%, Italija 9,7%, Nemačka 6,5%, Velika Britanija 5,2%, Turska 4,6%, Belgija 4,4%, Češka Republika 3,7% i Ruska Federacija i Bugarska sa po 2,3%. U svetskom izvozu vune Srbija učestvuje sa 0,2%, a u uvozu sa simboličnih 0,01%.

Ispoljeni regionalni razmeštaj u proizvodnji i prometu predmetnih proizvoda, kako po obimu tako i po strukturi, rezultanta je brojnih prirodnih, društvenih i privrednih činilaca. Međutim, kao najvažniji činioci navode se: brojno stanje, struktura i rasni sastav stoke i živine; obim i struktura proizvodnje i prometa posmatranih proizvoda; broj, struktura i kupovna moć stanovništva; nivo ekonomske razvijenosti zemlje; razvijenost poljoprivrede i prehrambene industrije; nivo naučnih, tehničkih i tehnoloških dostignuća; obim materijalnih ulaganja u razvoj poljoprivrede i poseb-

no stočarstva, i mere ekonomske, odnosno državne politike zemalja.

U analizi odnosa učešća razvijenih i nerazvijenih, odnosno zemalja u razvoju u ukupnoj svetskoj proizvodnji posmatranih proizvoda, utvrđeno je da razvijene zemlje u odnosu na nerazvijene i zemlje u razvoju, daju veći deo svetske proizvodnje mleka (oko 72%), a posebno mlečnih prerađevina (preko 80%). Međutim, ovaj odnos je drugačiji kod proizvodnje jaja, tj. nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju daju oko 63% svetske proizvodnje ovog proizvoda, a preostalih 37% daju razvijene zemlje.

Skromna zastupljenost mleka i jaja u međunarodnom prometu, u odnosu na obim njihove proizvodnje, rezultanta je, pre svega, specifičnih tehničko-komercijalnih karakteristika ovih proizvoda, široke rasprostranjenosti proizvodnje i nastojanja svih zemalja, a posebno nerazvijenih zemalja i zemalja u razvoju da domaće potrebe za predmetnim proizvodima prvenstveno podmiruju sopstvenom proizvodnjom.

Veće učešće razvijenih zemalja u odnosu na nerazvijene i zemlje u razvoju, kako u izvozu tako i u uvozu analiziranih proizvoda, rezultanta je više činilaca, a pre svega, višeg nivoa ekonomske razvijenosti, odnosno jače kupovne moći potrošača, naglašenijih potreba za bogatijim asortimanom ponude na domaćem tržištu, razvijenije prehrambene industrije, uvoza sirovina radi prerade istih i izvoza skupljih finalnih proizvoda, reeksportni poslovi, mogućnosti sticanja većeg profita na bazi razlika u cenama na domaćem i inostranom tržištu itd.

2. PROIZVODNJA I PROMET MLEKA, MLEČNIH PRERAĐEVINA, JAJA I VUNE NA DOMAĆEM TRŽIŠTU

Učešće Srbije u svetskoj proizvodnji i prometu analiziranih proizvoda, vrlo je skromno i skoro simbolično. Naime, njeno učešće u njihovoj proizvodnji kreće se u rasponu od 0,02% do 0,2%, a u izvozu od 0,02% do 0,4% i u uvozu od 0,01% do 0,03%.

U Srbiji postoje veoma povoljni, ali ne i dovoljno iskorišćeni, kako prirodni tako i ostali resursi za ostvarivanje znatno veće, stabilnije, kvalitetnije i strukturno adekvatnije, odnosno tržištu bolje prilagođene proizvodnje mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune. Na tendencije, odnosno obim, dinamiku i strukturu domaće proizvodnje i prometa ovih proizvoda, vrlo ilustrativno ukazuje analiza podataka u tabeli 2.

Mleko. U posmatranom razdoblju, uz manje ili veće oscilacije po podperiodima, proizvodnja mleka u

Srbiji je iznad 1.500.000 tona. Učešće kravljeg mleka u ovoj proizvodnji je oko 99%, a ovčjeg oko 1%. Pri vrlo skromnoj prosečnoj godišnjoj stopi rasta od 0,2%, u drugom podperiodu u odnosu na bazni, proizvodnja mleka je povećana za oko 10%, a u trećem za 3,4%. Istovremeno, uz relativno skromnu tržišnost proizvodnje od oko 45%, ukupan obim prometa ovog proizvoda je na nivou od oko 695.000 tona. S prosečnom godišnjom stopom rasta od 2,2%, zbog vrlo složenih društveno-ekonomskih prilika u zemlji, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, promet je opao za visokih 21,2%, dok je nakon poboljšanja istih, u trećem podperiodu povećan za značajnih 54,7%. Preko 99% ukupnog prometa mleka realizuje se putem prodaje i otkupa, a samo oko 0,12% preko seljačke pijace.

Mlečne prerađevine. Proizvodnja mlečnih prerađevina u Srbiji je na nivou od oko 294.000 tona. Uz prosečnu godišnju stopu rasta od 0,6%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja je opala za 28,6%, dok je u trećem povećana za oko 13%. Pri ispoljenoj dinamici proizvodnje, ukupan promet ove grupe proizvoda beleži negativnu stopu rasta od -1,6% i na nivou je od oko 13.000 tona. U drugom podperiodu u odnosu na prvi, promet je opao za 16,4%, a u trećem za 27,3%. Shodno ovome, važniji pokazatelji, kako kod proizvodnje tako i kod prometa, značajno se razlikuju od proizvoda do proizvoda.

Mleko u prahu. Domaća proizvodnja ovog proizvoda je vrlo skromna i iznosi oko 4.000 tona. U strukturi mlečnih prerađevina učestvuje sa oko 1,5%. Uz negativnu stopu rasta od -4,3%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja je opala za visokih 75,7%, a u trećem za 58,4%. Mleko u prahu nije zastupljeno u otkupu i prometu preko seljačke pijace.

Maslac. U odnosu na mleko u prahu, proizvodnja maslaca u Srbiji je još skromnija i iznosi oko 2.500 tona. U strukturi mlečnih prerađevina učestvuje sa oko 1%. Pri negativnoj stopi rasta od -5,1%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja je opala za 73,3%, a u trećem za 65,2%. U otkupu se javlja povremeno i skoro simbolično. Promet preko seljačke pijace je na nivou od oko 30 tona. Uz negativnu stopu rasta od -3,2%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, promet je opao za 64,2%, a u trećem za 47,4%.

Sir (sve vrste). Domaća proizvodnja sira je iznad 59.000 tona. U strukturi mlečnih prerađevina učestvuje sa oko 20%. Uz negativnu stopu rasta od -1,4%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja je opala za 20,3%, a u trećem za 24%. Pri skromnoj tržišnosti proizvodnje od 17,4%, ukupan obim prometa ovog proizvoda je nešto iznad 10.000 tona. Uz negativnu stopu rasta od -1,7%, u drugom podperiodu u

TABELA 2. Obim, dinamika i struktura proizvodnje i prometa mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune u Srbiji*

- U tonama -

Proizvod	Ø 1989 - 1991.	Ø 1998 - 2000.	Ø 2007 - 2009.	Indeks	
				Ø 1998/00 Ø 1989/91	Ø 2007/09 Ø 1989/91
Proizvodnja					
Mleko	1.483.000	1.630.000	1.533.000	109,9	103,4
Mlečne prerađevine	260.311	185.906	293.524	71,4	112,8
-mleko u prahu	10.481	2.544	4.357	24,3	41,6
-maslac	7.311	1.950	2.544	26,7	34,8
-sir (sve vrste)	78.098	62.246	59.342	79,7	76,0
-kis.mleko i jogurt	120.534	87.735	165.949	72,8	137,7
-ostale mleč.prerađ.	43.887	31.431	61.332	71,6	139,7
Jaja	79.200	73.350	59.900	92,6	75,6
Vuna	3.164	2.425	2.500	76,6	79,0
Prodaja i otkup					
Mleko	448.700	347.600	693.685	77,5	154,6
Mlečne prerađevine	3.119	164,4	271	5,3	8,7
-maslac	7	0,4	-	5,7	-
-sir (sve vrste)	2.373	133	195	5,6	8,2
-ostale mleč.prerađ.	739	31	76	4,2	10,3
Jaja	13.267	5.884	3.060	44,4	23,1
Vuna	656	55	222	8,4	33,8
Promet preko seljačke pijace					
Mleko	395	6.170	828	1562,0	209,6
Mlečne prerađevine	14.219	14.334	12.339	100,8	86,8
-maslac	50	20	30	40,0	60,0
-sir (sve vrste)	12.095	11.752	10.114	97,2	83,6
-ostale mleč.prerađ.	2.074	2.562	2.019	123,5	97,3
Jaja	12.884	13.067	11.230	101,4	87,2
Vuna	16	6	8	37,5	50,0

* Proizvodnja u Republici Srbiji, bez podataka za Kosovo i Metohiju.

IZVOR: www.webrzs.stat.gov.rs statistički godišnjaci, bilteni i interni materijali Republičkog zavoda za statistiku Srbije, Beograd, i obračun autora.

odnosu na prvi, promet je opao za 17,9%, a u trećem za 28,7%. Istovremeno, preko 98% ukupnog prometa sira realizuje se preko seljačke pijace, a samo oko 2% putem prodaje i otkupa.

Kiselo mleko i jogurt. Proizvodnja ove grupe proizvoda u Srbiji je na nivou od oko 166.000 tona. Sa učešćem od oko 57% ima vodeću poziciju u strukturi ukupne proizvodnje mlečnih prerađevina. S prosečnom godišnjom stopom rasta od 1,6%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja kiselog mleka i jogurta je opala za 27,2%, dok je u trećem podperiodu povećana za 37,7%. U otkupu i prometu preko seljačke pijace, ovi proizvodi nisu zastupljeni.

Ostale mlečne prerađevine. Ovu grupu proizvoda čine sve ostale mlečne prerađevine (pavlaka, maslo,

kajmak, mleko sa dodacima i sl.) koje nisu pojedinačno analizirane u ovom radu. Domaća proizvodnja ove grupe prerađevina je preko 61.000 tona. U strukturi ukupnih mlečnih prerađevina učestvuje sa oko 21%. Uz prosečnu stopu rasta od 1,7%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja ove grupe proizvoda je opala za 28,4%, dok je u trećem podperiodu povećana za 39,7%. Pri izrazito niskoj tržišnosti proizvodnje od oko 3%, preko otkupa i seljačke pijace, u prometu se nalazi oko 2.000 tona. S negativnom stopom rasta od -1,1%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, promet je opao za 7,8%, a u trećem za 25,5%. Oko 97% predmetnog prometa realizuje se preko seljačke pijace a samo oko 3% preko otkupa.

Jaja. U domaćoj živinarskoj proizvodnji proizvodi se oko 60.000 tona jaja. Učešće kokošijih jaja u ovoj proizvodnji je preko 93%. Uz negativnu stopu rasta od -1,4%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja ovog proizvoda je opala za 7,4%, a u trećem za 24,4%. Pri vrlo skromnoj tržišnosti proizvodnje od oko 24%, ukupan promet je na nivou od oko 14.300 tona. S negativnom stopom rasta od -3%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, promet je opao za 27,5%, a u trećem za 45,4%. Oko 79% predmetnog prometa realizuje se preko seljačke pijace, a preostalih 21% putem prodaje i otkupa.

Vuna. Proizvodnja vune u Srbiji je na vrlo niskom nivou i iznosi oko 2.500 tona. Uz negativnu stopu rasta od -1,2%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, proizvodnja je opala za 23,4%, a u trećem za 21%. Pri izrazito niskoj tržišnosti proizvodnje od svega 9,2%, u prometu se nalazi oko 230 tona ovog proizvoda. Sa vrlo visokom negativnom stopom rasta od -5,2%, u drugom podperiodu u odnosu na prvi, promet vune je opao čak za preko 90%, a u trećem podperiodu za oko 66%. Oko 96,5% ovog prometa realizuje se putem prodaje i otkupa a samo oko 3,5% preko seljačke pijace.

Negativne, ili blago pozitivne tendencije u kretanju proizvodnje i prometa predmetnih proizvoda, rezultanta su direktnog ili indirektnog uticaja brojnih uzroka i okolnosti, kako onih iz devedesetih godina 20. veka, tako i onih iz najnovijeg perioda. Kao posebno značajni uzroci navode se: nasilni raspad SFRJ, rat u okruženju i unutar zemlje, sankcije međunarodne zajednice, NATO agresija u 1999. godini, pokidan proces društvene reprodukcije, privredna recesija, pad poljoprivredne i industrijske proizvodnje, pad broja grla stoke i živine, neefikasan tranzicioni proces, nedovoljna ulaganja u razvoj poljoprivrede i permanentno zanemarivanje činjenice o njenim nesumnjivim komparativnim prednostima unutar domaće privrede, nepostojanje adekvatnog integralnog programa razvoja proizvodnje i prerade poljoprivrednih proizvoda, neadekvatna organizacija i nedovoljna materijalno-tehnička opremljenost porodičnih gazdinstava, nizak nivo produktivnosti rada, neadekvatna organizacija otkupa tržišnih viškova, neefikasna primena međunarodnih standarda, tradicionalizam u proizvodnji i spora izmena proizvodne strukture u korist tzv. elitnih i tehnološki, odnosno biološki visokovrednih proizvoda, nestabilni društveno-politički odnosi i sl.

Shodno prethodnom, otklanjanje aktuelnih uzroka negativnih kretanja posmatranih pojava predstavlja prioritetan zadatak u ostvarivanju bržeg razvoja ne

samo domaće proizvodnje, tržišta, prometa i spoljnotrgovinske razmene analiziranih proizvoda, već i ukupne domaće poljoprivrede, odnosno agroindustrije, porodičnih gazdinstava i ruralnih područja zemlje u celini.

3. SRBIJA U SPOLJNOTRGOVINSKOJ RAZMENI MLEKA, MLEČNIH PRERAĐEVINA, JAJA I VUNE

Prethodno navedeni uzroci nepovoljnih kretanja u domaćoj proizvodnji i prometu mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune, snažno su uticali i na postojeće stanje u spoljnotrgovinskoj razmeni, kako ovih proizvoda, tako i ukupne poljoprivrede, odnosno agroindustrije i privrede u celini. Na karakteristike predmetne razmene vrlo argumentovano ukazuju podaci u tabeli 3.

U posmatranom razdoblju od 2003. do 2009. godine, s tendencijom povećanja deficita, bilans domaće spoljnotrgovinske razmene ukupne privrede, permanentno je negativan. U poslednjem, odnosno u drugom podperiodu (Ø 2008/09.god.) u odnosu na prvi (Ø 2003/04.god.), deficit je povećan čak za oko 36% i dostiže nivo od preko 8 milijardi USD. Zbog niže startne osnove, izvoz je imao dinamičniji porast od uvoza. Pokrivenost uvoza izvozom je svega 48,4%. U istom podperiodu, u strukturi ukupnog izvoza, poljoprivreda i prehrambena industrija učestvuju sa oko 19,4%, a u uvozu sa oko 6,4%.

Za razliku od ukupne privrede, negativan bilans domaće spoljnotrgovinske razmene poljoprivrede i prehrambene industrije iz prvog podperioda, transformisan je u pozitivan bilans u drugom podperiodu sa suficitom od preko 468 miliona USD. Zbog niže startne osnove, izvoz je imao dinamičniji porast od uvoza. Pokrivenost uvoza izvozom povećana je sa 91,1% na 146,3%. Pri ovome, u strukturi izvoza, odnosno uvoza ukupne poljoprivrede i prehrambene industrije, učešće izvoza, odnosno uvoza grupe proizvoda mleko, mlečne prerađevine, jaja i vuna je 4,5%, odnosno 3,5%.

Bilans spoljnotrgovinske razmene grupe proizvoda mleko, mlečne prerađevine, jaja i vuna, u prvom podperiodu bio je negativan, s deficitom od oko 7,5 miliona USD, da bi u drugom podperiodu ostvario suficit od oko 31,7 miliona USD. Pokrivenost uvoza izvozom iz prvog podperioda od 56,4% povećana je u drugom podperiodu na oko 190%. Kao i kod poljoprivrede i prehrambene industrije u celini, tako i kod ove

TABELA 3. Bilans, dinamika i struktura domaće spoljnotrgovinske razmene mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune

Proizvod	U hiljadama USD						Indeks	
	Ø 2003 – 2004.			Ø 2008 – 2009.			Ø 2008/09	Ø 2008/09
	izvoz	uvoz	saldo (+ -)	izvoz	uvoz	saldo (+ -)	Ø 2003/04	Ø 2003/04
Ukupno privreda	3.140.000	9.115.000	-5.975.000	7.626.400	15.761.200	-8.134.800	242,9	172,9
Ukupno polj. i prehramb.ind.	688.000	755.000	-67.000	1.479.450	1.011.050	468.400	215,0	133,9
Mleko, jaja, vuna i prerađ.	9.669	17.155	-7.486	66.909	35.227	31.682	692,0	205,3
A. Mleko i mlečne prerađ.	8.105	13.763	-5.658	64.863	29.992	34.871	800,3	217,9
1. Mleko i pav.svih vrs.i obl.	2.145	3.383	-1.238	25.111	14.472	10.639	1170,7	427,8
2. Jogurt	161	2.454	-2.293	6.628	1.605	5.023	4116,8	65,4
3. Slad.sa ili bez dod.kakaoa	2.850	3.950	-1.100	11.788	1.570	10.218	413,6	39,7
4. Maslac	15	331	-316	876	1.547	-671	5840,0	467,4
5. Sir (sve vrste)	1.606	2.391	-785	16.590	6.390	10.200	1033,0	267,3
- sir strugan ili u prahu	-	187	-187	36	450	-414	-	240,6
- sir topljen,sem str.ili u prahu	245	616	-371	1.139	1.915	-776	464,9	310,9
- sir prošaran plavim plesnima	-	222	-222	0	551	-551	-	248,2
- svež sir, nefermentisan	13	97	-84	1.133	411	722	8715,4	423,7
- sir ostali	1.348	1.269	79	14.282	3.063	11.219	1059,5	241,4
6. Ostale mlečne prerađevine	1.328	1.254	74	3.870	4.408	-538	291,4	351,5
B. Jaja, žumanca, belanca	592	1.215	-623	1.073	3.308	-2.235	181,3	272,3
V. Vuna	972	2.177	-1.205	973	1.927	-954	100,1	88,5

IZVOR: www.webrzs.stat.gov.rs, interni materijali Republičkog zavoda za statistiku, Beograd, i obračun autora.

grupe proizvoda, s obzirom na raspoložive resurse, ostvareni suficit je skroman.

Shodno ovome, u strukturi ukupne vrednosti izvoza, odnosno uvoza predmetne grupe proizvoda, podgrupa mleko i mlečne prerađevine u izvozu učestvuju sa oko 97%, a u uvozu sa oko 85%, dok podgrupa jaja, žumanca i belanca u izvozu učestvuju sa 1,6%, a u uvozu sa 9,4%, odnosno podgrupa vuna u izvozu učestvuje sa 1,5%, a u uvozu sa 5,5%. Iako je pojedinačno učešće ove dve poslednje podgrupe relativno nisko i u izvozu i u uvozu, njihov ukupan negativan saldo značajno umanjuje pozitivan bilans grupe u celini.

Bilans podgrupe mleko i mlečne prerađevine, u prvom podperiodu bio je negativan, a u drugom pozitivan, s suficitom od oko 35 miliona USD. Stepenn pokrivenosti uvoza izvozom povećan je sa 58,9% na

216,3%. Na pozitivan bilans podgrupe najveći uticaj je imao suficit kod stavki: - sir ostali (preko 11,2 miliona USD); - mleko i pavlaka svih vrsta i oblika (preko 10,6 miliona USD) i, - sladoled sa ili bez dodatka kakaoa (preko 10,2 miliona USD). Istovremeno, najveći negativan uticaj na bilans podgrupe imao je deficit kod stavki: - sir topljeni, sem struganog ili u prahu (oko 800 hiljada USD); - maslac (oko 700 hiljada USD) i, - sir prošaran plavim plesnima (oko 550 hiljada USD). Shodno ovome, u strukturi spoljnotrgovinske razmene podgrupe, vodeće pozicije, tj. najveće učešće u izvozu imaju mleko i pavlaka svih vrsta i oblika (38,7%), sir ostali (22,0%) i sladoled sa ili bez dodatka kakaoa (18,2%), a potom slede jogurt (10,2%), ostale mlečne prerađevine (6,0%), sir topljen, sem struganog ili u prahu (1,8%), svež sir, nefermentisan (1,7%) itd.

Kao i kod izvoza, i u uvozu predmetne podgrupe proizvoda, vodeću poziciju imaju mleko i pavlaka svih vrsta i oblika (48,3%), a potom slede ostale mlečne prerađevine (14,7%), sir ostali (10,2%), sir topljen, sem struganog ili u prahu (6,4%), jogurt (5,3%), sladoled sa ili bez dodatka kakaoa i maslac (sa po 5,2%), sir prošaran plavim plesnima (1,8%) itd.

U strukturi izvoza sira (sve vrste), najveće učešće imaju: - sir ostali i, - sir topljen, sem struganog ili u prahu, a potom slede: - svež sir, nefermentisan i, - sir strugan ili u prahu. Istovremeno, u strukturi uvoza, kao i kod izvoza, najveće učešće imaju: - sir ostali i, - sir topljeni, sem struganog ili u prahu, a potom slede sir prošaran plavim plesnima, sir strugan ili u prahu i, najzad, svež sir, nefermentisan.

Izvoz mleka i mlečnih prerađevina najčešće je usmeravan u Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Makedoniju, Hrvatsku i Albaniju, a povremeno i u Rumuniju, Mađarsku, Nemačku, Austriju, SAD, Kazahstan, Ukrajinu i Švajcarsku. Istovremeno, uvoz ovih proizvoda najčešće je ostvarivan iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Nemačke, Belgije, Švajcarske, Poljske, Mađarske, Italije, Danske, Austrije, Makedonije, Francuske, Rumunije, Bugarske, Grčke, Španije, Holandije, Češke Republike, Slovačke, Slovenije i Crne Gore, a povremeno i iz Litvanije i Albanije.

Bilans spoljnotrgovinske razmene jaja, žumanca i belanca, ima negativan saldo u oba podperioda. U drugom podperiodu u odnosu na prvi, deficit je povećan za visokih 258,7%, i iznosi preko 2,2 miliona USD. Stepem pokrivenosti uvoza izvozom je smanjen sa 48,7% na 32,4%. Izvoz ove grupe proizvoda najčešće je usmeren u Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Hrvatsku i Crnu Goru, a povremeno i u Bugarsku, Španiju, Moldaviju i Tunis. Istovremeno, uvoz iste najčešće se ostvaruje iz Bosne i Hercegovine, Argentine, Holandije, Italije, Slovačke, Hrvatske, Makedonije, Mađarske, Francuske, Austrije, Nemačke i Crne Gore, a povremeno i iz Kanade, SAD, Španije, Poljske i Danske.

S tendencijom pada, bilans domaće spoljnotrgovinske razmene vune je negativan u oba podperioda. U drugom podperiodu u odnosu na prvi, deficit je smanjen za 20,82% i na nivou je od 954 hiljade USD. Stepem pokrivenosti uvoza izvozom skromno je povećan sa 44,6% na 50,5%. Izvoz ovog proizvoda najčešće je usmeren u Mađarsku, Bugarsku, Makedoniju, Tursku, Italiju, Slovačku i Nemačku, a povremeno i u Indiju, Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, Belgiju, Veliku Britaniju, Francusku i Ukrajinu. Istovremeno, uvoz vune najčešće se ostvaruje iz Novog Zelanda, Italije, Bugarske, Crne Gore, Rumunije, Češke Republike

i Mađarske, a povremeno i iz Nemačke, Južne Afrike, Uzbekistana, Bosne i Hercegovine, Velike Britanije, Slovačke, Australije, Makedonije i Španije.

Shodno prethodnom, na bilansne pozicije mleka, mlečnih prerađevina, jaja i vune, najneposrednije su uticale ispoljene tendencije upravo u proizvodnji ovih proizvoda. Očigledno je, da je uprkos raspoloživim resursima i tržišnim potrebama, njihova proizvodnja nedovoljna i nestabilna. Stoga, u cilju ostvarivanja povoljnijih i stabilnijih izvoznih rezultata, neophodno je da se uz veća materijalna ulaganja, proizvodnja predmetnih proizvoda ne samo poveća, već da se ista i strukturno znatno bolje prilagodi zahtevima tržišta. Proizvodnja mora biti standardizovana i visoko produktivna, a proizvod kvalitativno i cenovno konkurentan. Osim toga, sadašnju izvoznju strukturu treba poboljšati sa većim učešćem prerađenih i biološki visoko vrednim proizvodima. Izvoz treba proširiti na što veći broj zemalja.

ZAKLJUČAK

U posmatranom razdoblju (1989-2009.), svetsku proizvodnju mleka, mlečnih prerađevina i jaja prate vrlo skromne pozitivne stope rasta, dok proizvodnja vune ima negativan trend. Stope rasta prometa su znatno povoljnije. Regionalni razmeštaj proizvodnje i prometa, odnosno suficita i deficita svih analiziranih proizvoda, vrlo je različit i neujednačen, kako po kontinentima tako i po zemljama. Razvijene zemlje u odnosu na nerazvijene i zemlje u razvoju, daju veći deo svetske proizvodnje mleka i mlečnih prerađevina, dok je u proizvodnji jaja stanje obrnuto, tj. nerazvijene i zemlje u razvoju u odnosu na razvijene, daju veći deo svetske proizvodnje ovog proizvoda. Međutim, u međunarodnom prometu, razvijene zemlje u odnosu na nerazvijene i zemlje u razvoju, imaju znatno veće učešće kako u ukupnom svetskom izvozu tako i u ukupnom svetskom uvozu svih analiziranih proizvoda. Pri svemu ovome, učešće Srbije u ukupnoj svetskoj proizvodnji i prometu predmetnih proizvoda, izrazito je skromno i obe pojave su u granicama intervala od 0,01% do 0,4%.

U istom razdoblju, domaću proizvodnju svežeg mleka, kiselog mleka, jogurta i ostalih mlečnih prerađevina, karakterišu izuzetno skromne pozitivne stope rasta, dok proizvodnju mleka u prahu, maslaca, sira, jaja i vune, prate negativne tendencije, te je obim iste kod svih ovih proizvoda i posle punih 20 godina još uvek ispod ostvarenog nivoa u baznom, odnosno prvom podperiodu. Istovremeno, zbog svih u tekstu već

navedenih uzroka negativnih kretanja posmatranih pojava, promet je u odnosu na proizvodnju ispoljio još negativnije tendencije i isti je, osim kod svežeg mleka, kod svih ostalih analiziranih proizvoda značajno ispod baznog podperioda.

Kod analizirane grupe proizvoda mleko, mlečne prerađevine, jaja i vuna, Srbija je u podperiodu Ø2003/04. imala negativan, a u podperiodu Ø2008/09. pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene. Međutim, s obzirom na raspoložive resurse i tržišne potrebe, kao i na permanentno negativne bilansne pozicije

kod pojedinih proizvoda (maslac, neke vrste sireva, jaja, vuna i sl.), grupni suficit je vrlo skroman i isti, kroz veća i selektivnija ulaganja u proizvodnju, i veći izvoz, nužno i značajno treba povećati. Osim toga, proizvodnju izvoznih proizvoda treba i dodatno stimulisati, a ova mora biti stabilna, standardizovana, visoko produktivna i konkurentna. U izvoznoj strukturi treba što više da učestvuju prerađeni i biološki visoko vredni proizvodi. I najzad, izvoz treba usmeriti u što veći broj zemalja i to, prvenstveno na tržišta sa većom kupovnom moći potrošača.

Reference

- Alexsandratos, N., (1995), *World Agriculture: Towards 2010*, FAO.
- Bjelić, P., (2008), *Međunarodna trgovina*, Ekonomski fakultet, Beograd.
- Vlahović, B., (2010), *Tržište agroindustrijskih proizvoda*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.
- Grbić, V., Milanović, M., Đorović, M., (2010), *Ekonomska analiza sistema kvota za mleko u agrarnoj politici Evropske unije*, Ekonomika poljoprivrede, br.4, Beograd.
- Đorović, M., Milanović, M., Simić, J., Lazić, V., (2005), *Specifični aspekti istraživanja tržišta hrane*, Marketing, br.2, Beograd.
- Đorović, M., Stevanović, S., Lazić, V., (2010), *Srbija na međunarodnom tržištu mesa*, Ekonomika poljoprivrede, br.1, Beograd.
- Đorović, M., Tomin, A., (2007), *Tržište i promet poljoprivrednih proizvoda*, Poljoprivredni fakultet, Beograd.
- Marković, P., Babović, J., (2002), *Srbija u novom veku – menadžment i marketing u savremenom razvoju poljoprivrede*, Savez poljoprivrednih inženjera i tehničara Jugoslavije, Beograd.
- Milanović, M., (2009), *Ekonomija prirodnih resursa*, Megatrend univerzitet, Beograd.
- Milanović, M., Mihajlović, B., Paraušić, V., (2009), *Elementi konkurencije i strukturne tipologije agrarnog tržišta u Srbiji*, Ekonomika poljoprivrede, Beograd.
- Milosavljević, M., (2002), *Proces globalizacije svetske privrede*, Institut ekonomskih nauka, Beograd.
- Petrović, M., (2002), *Stočarstvo*, Poljoprivredni fakultet, Beograd.
- Stevanović, S., (2009), *Razvoj tržišne proizvodnje u poljoprivredi Republike Srbije – monografija*, Društvo agrarnih ekonomista Srbije i Poljoprivredni fakultet, Beograd.
- Ševarlić, M., Tomić, D. – urednici, (2010), *Tematski zbornik - Agroprivreda Srbije i evropske integracije*, Društvo agrarnih ekonomista Srbije i Privredna komora Vojvodine, Beograd.
- Tomić, D., (2008), *Poljoprivreda i selo*, Društvo agrarnih ekonomista Srbije i Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd.
- Internet, FAO publikacije i publikacije RZSS.

Summary

Position of Serbia on the international market of milk, dairy products, eggs and wool

Milutin Đorović, Simo Stevanović, Verica Lazić

This paper presents a comparative analysis of the major indicators of both world and domestic markets of milk, dairy products, eggs and wool. Namely, for the past 20 years, for the observed subperiods, the method of comparative analysis was used to study quantitative and structural differences in the production and trade of analyzed product groups, at both the world and at the level of continents and some countries. The leading manufacturers and flows of international trade and the leading exporters and importers of milk, dairy products, eggs and wool were defined, with special emphasis on importance of Serbia, i.e. its position in the global market for these products.

Pursuant to the above, and importance of analyzed product groups for the domestic market, i.e. agroindustry and the economy as a whole, this paper specially studies balances, structure, dynamics and regional orientation of foreign trade in milk, dairy products, eggs and wool. In addition, the paper points to the needs, capabilities, measures and directions of further development of domestic production and export of products analyzed.

Key words: milk, dairy products, eggs, wool, market, trade, export, import, balance.

Kontakt:

Prof. dr Milutin T. Đorović

e-mail: djormi@agrif.bg.ac.rs

Poljoprivredni fakultet, Beograd
Nemanjina 6, 11000, Beograd